

Макарова О. С.
Національний педагогічний університет
імені М. П. Драгоманова

МЕТАФОРИЗАЦІЯ ЯК СПОСІБ ТВОРЕННЯ ЛЕКСИКО-СЕМАНТИЧНИХ ІННОВАЦІЙ У СУЧАСНІЙ УКРАЇНСЬКІЙ ТА ІТАЛІЙСЬКІЙ МОВАХ

У статті розглянуто активні процеси в розвитку лексики, семантики сучасної італійської та української мов на матеріалі мови засобів масової інформації. Висвітлено один із способів творення семантичних неологізмів – метафоризацію.

Ключові слова: семантичні неологізми, переосмислення, метафоризація.

Мова постійно розвивається та перебуває в стані перманентних змін, де на кожному її етапі існування виділяються ті засоби та способи вираження, ті тенденції, які найбільш притаманні соціально-культурним умовам певного суспільства. Однією з найважливіших умов функціонування мови є її властивість рухатися та набувати певних лінгвальних модифікацій, що виявляються у різних інноваційних процесах. Саме таким періодом розвитку сучасної української та італійської мов є кінець ХХ – початок ХХІ ст.

На сучасному етапі розвитку української мови семантичні інновації вивчаються такими мовознавцями як О. О. Тараненко, М. П. Кочерган, О. А. Стишов, Д. В. Мазурик, І. А. Самойлова, Н. В. Стратулат та ін. Серед італійських вчених це М. Дардано, Ф. Казадеї, В. делла Валле, П. Дзоллі та ін.

Інновації з'являються в мові на основі вже існуючих словесних знаків і як власне дериваційні утворення, і як результат появи у старих слів нових значень [12]. Так на думку мовознавця-романіста Т. З. Черданцевої одним із складників лексико-семантичних інновацій є повне або часткове змінення значення слова, його використання в переносному смислі, що з'явилися внаслідок процесу метафоризації та метонімізації [12].

Метафоризація як явище значеннєвої динаміки словникового складу полягає в семантичному переосмисленні об'єкта дійсності унаслідок порівняння його з іншим об'єктом за подібністю властивостей, ознак, рис, форм та ін [8, с. 71]. Слово, вжите в новому значенні, набуває нового вигляду й нової функції, наповнюється новим психологічним змістом, що нерідко супроводжується стилістичною міграцією та емоційно-експресивною конотацією. Основою семантичних змін метафоричного характеру є головні мотивуючі ознаки переносного значення – образність, оцінність та емоційно-експресивний компонент. Як зазначає Н.В. Стратулат під час переструктуризації єдності слова в структурі нового лексико-семантичного варіанта (ЛВС) обов'язково відбувається зміна архісеми, що є характерним для метафоричних номінацій, і становить основу “руху” денотативних сем [8, с. 70-71].

Семантичні інновації, які виникли внаслідок метафоризації, найчастіше відбивають зміни значень стилістичного характеру. При цьому відбувається не лише метафоричне переосмислення, а також зміна стилістичного статусу лексеми, а саме коли загальноживані слова переходять до розмовної, іронічної, зневажливої, комічної та ін. лексики [10].

Аналізуючи семантичні інновації сучасної української та італійської мови, можна прослідкувати їх схожість, щодо основних типів моделей метафоризації: зміна архісеми та актуалізація прихованої периферійної семи, зміна архісеми та актуалізація асоціативної семи, зміна архісеми та актуалізація функціональної семи [8, с. 72-73].

В ході дослідження ми виявили ряд семантичних інновацій, згідно до основних типів моделей запропонованих Н. В. Стратулатом. Розглянемо їх детальніше.

“Зміна архісеми та актуалізація прихованої периферійної семи” належить до активних моделей зміни семантичної структури. Цей тип переосмислення відбувається через функціональну схожість: архісема вихідного значення змінюється, а функціональний компонент виявляється в прихованій або явній семі. Наприклад: “...пішла єврогра – *затихла* євротріскотіння...”; “...якщо вони вважають, що хтось їх *притискає*, то ми живемо в правовій державі...”; “...наразі в активі “біло-червоних” дві нічії, останню з яких спів господарі турніру *видряпали* у фаворитів групи – росіян...”; “...щасливий переможець із Луганська, який *зірвав* джек-пот, отримуватиме виграш протягом півтора року...”, “...гості-вболівальники на власні очі пересвідчуються, що Україна не така страшна, як її “*малювали*”, дипломати і ЗМІ...” [2, с. 85]. В данному прикладі слово “малювати” використовується в переносному значенні “зображувати словами; описувати”, а не в первинному своєму значенні “зображувати кого-, що-небудь на площині олівцем, пером, фарбами тощо” [13].

Отже, у вищезазначених прикладах: *затихла*, *малювали*, *притискає*, *видряпали*, *зірвав* відбувається переосмислення значення, через функціональну схожість, що ілюструє досліджувану модель. Внаслідок метафоризації слова набувають іншого змісту.

Подібні зміни, а саме зміна архісеми вихідного значення, в прихованій або явній семі функціонального компоненту, також виявляються і в семантичній структурі італійської мови, напр.: “...ora l’Europa guarda a est per *spronare* alla democrazia...” [2]. Слово “*spronare*” – стимулювати, але в переносному значенні підштовхувати, спонукати; “...l’onda antiparlamentarista ne и il *frutto amaro* ed и figlia di una selezione cortigiana ventennale che *ha sterilizzato* politicamente anche *personalita di rilievo* presenti nelle due Camere...” [6]. Словосполучення “*sterilizzare personalita di rilievo*” в перекладі з італійської на українську мову має значення “стерилізувати видатну особистість”, дієслово “*sterilizzare*” в розумінні “ліквідувати, позбавитися”. Краще було б сказати “*cancellare, togliere*”, що не несе в собі такого

негативного змісту. Отже, у вищезазначених прикладах відбувається семантична модифікація через процес метафоризації.

Наступною моделлю процесу метафоризації на думку Н. В. Стратулата є “зміна архисеми та актуалізація асоціативної семи”, яка за своєю суттю не поступається щодо її активності, в результаті якої модифікації спричинили утворення цілої низки нових переносних значень в іменних найменуваннях, зокрема у словах на позначення осіб, у яких відбувається ставлення до них суспільства і відповідна емоційна характеристика [8, с. 72]. Наприклад: “...*diagnos* просто неба (у розумінні робити обстеження на вулиці)... Перший вихід лікарів “у народ” із незвичною для Прикарпаття, проте поширеною в цивілізованому світі місією відбувся...”; “...відтак Петро Іванович звільнив “хатинку”...” (хоча мова йшла про каліфорнійський особняк); “...з кожним днем футбольного чемпіонату в Україні та Польщі *градус* спортивної боротьби й емоцій наростає...”; “...професійних моряків і гідних плавзасобів у нас тоді не було, тому будувати “флот” *почали з нуля*...” [11].

“...*Michele e il brivido della normalita*...” тремтіння, озноб, в розумінні “поза нормою світського життя” ; “...quando i “*corvi*” sono in Vaticano...” “*corvo*” – птах, в переносному значенні людина, яка має намір заподіяти шкоду іншій.

Так, наприклад лексична одиниця “*fibrillazione*” в перекладі з італ. мови фібриляція – аритмічні, некоординовані скорочення м'язових волокон шлуночків серця, що призводить до аритмії, але в тексті має переносне значення, в розумінні *неспокій, тривожний стан*. Наприклад: “...Monti lavora alla “fase due” e i partiti vanno *in fibrillazione*...” [2].

Зіставлення семантичних структур обох значень показує, що асоціативні семи актуалізувалися в похідному значенні.

Слід зазначити, що метафоричне переосмислення відбувається через функціональну схожість, коли архісема вихідного значення змінюється, а функціональний компонент виявляється в прихованій або явній семі, це і визначає наступну модель процесу метафоризації “зміна архисеми та актуалізація функціональної семи”, наприклад: “...за вживання несудової лексики суддя показала “*жовту картку*”...”; “...хіміко-металургійний комбінат за останні півтора десятиліття пережив кілька болісних трансформацій... Проте незалежно від *самопочуття* притомленого хімічного гіганта не змінювався *магнетизм* його притягання – увагою та особистою присутністю цю територію не обділив жодний Президент та Прем'єр-міністр...” [11]. Експліцитна сема первинного значення “зауваження, попередження”, “властивість притягувати чи відштовхувати, тобто певним чином впливати” стали імпліцитною семою нової переносної семантики. Те саме можна проаналізувати на прикладах італійською мовою: “...la *ropolare specchio* dei difetti italiani...”, “*specchio*” – дзеркало, у контексті це “відображення”, що по суті відповідає первинному значенню і відноситься до вищезазначеної моделі.

Отже, лексико-семантичні інновації, утворенні внаслідок метафоризації, можна віднести до певних моделей, за якими вони були створені. Зазначені моделі активно діють в сучасній українській мові, і також знаходять своє відображення у семантичних перетвореннях італійської мови. Метафоризація є надзвичайно актуальним процесом, що відбувається в італійській та українській мовах сьогодення і є динамічним явищем у вивченні лексикології та семантики мови на сучасному етапі її розвитку.

Л і т е р а т у р а :

1. *Adamo G., Gualdo R., Piccardo G., Poli S.* Terminologia, variazione e interferenze linguistiche e culturali. – Genova, 2009. Режим доступу : http://publiforum.farum.it/show_issue.php?iss_id
2. Corriere della sera (CS). 2011. – № 52 ; 2012. – № 233.
3. *Григораш А. М.* Фразеологические инновации в современной публицистике Украины : (на материале русскоязыч. И украиноязыч. Прессы 1990-х–2000-х годов) : монография / А. М. Григораш. – К. : Знання України, 2008. – 439 с.
4. *Dardano M.* Il linguaggio dei giornali italiani. – Roma, Laterza, 1973.
5. Enciclopedia italiana. Режим доступу: http://www.treccani.it/magazine/lingua_italiana/neologismi/searchNeologismi.jsp?p
6. Il Foglio. 2012. – № 121
7. *Zolli P.* Come nascono le parole italiane. – Milano : Rizzoli, 1989. – P. 7.
8. *Стратулат Н. В.* Семантична неологізація як спосіб збагачення словникового складу української мови //Мовознавство. – 2007. – № 3. – С. 69-77
9. *Стишов О. А.* Динамічні процеси в лексико-семантичній системі та в словотворі української мови кінця ХХ ст. : автореф. дис. д-ра філол. наук. – К., 2003. – 24 с.
10. *Тараненко А. А.* Языковая семантика в её динамических аспектах. – К. : Наук.думка, 1989. – 256 с.
11. Україна молода (УМ). – 2012. – № 85; № 89.
12. *Черданцева Т. З.* Очерки по лексикологии итальянского языка. – Изд. 2. – ЛКИ, 2007. – 192 с.
13. Словник української мови. Академічний тлумачний словник (1970–1980). Режим доступу : <http://sum.in.ua/>

Макарова О. С. Метафоризація як спосіб образования лексико-семантичних інновацій в сучасному українському і італійському мові.

Стаття посвячена активним процесам в розвитку лексики, семантики в сучасному італійському і українському мові на матеріалі текстів засобів масової інформації. Описан один из способів образования семантичних неологізмів – метафоризація.

Ключевые слова: семантические неологизмы, переосмысление, метафоризация.

Makarova O. S. Metaphorisation is one of the active processes in the development of vocabulary, semantics of contemporary Italian and Ukrainian languages.

The focus of the article is on active processes in the development of vocabulary, semantics of contemporary Italian and Ukrainian languages based on language media. It deals with one of creating semantic neologisms way – metaphorisation.

Keywords: semantic neologisms, metaphorisation.